

KUNSTEN AT OPLØSE ET IMPERIUM
Ti råd til Gorbatsjov og Jeltsin

Af Stein Tønnesson

Den europæiske imperialismes historie kan beskrives som tre ekspansionsbevægelser: én mod Amerika, én omkring Afrika mod Asien og én over land mod Sibirien, Kaukasus og Centralasien. De europæiske imperier i Amerika blev opløst allerede ved slutningen af det 18 og begyndelsen af det 19 århundrede. I årene 1945-75 gik så de vest-europæiske oversøiske imperier tabt. Først i 1989 begyndte opløsningen af det russiske imperium. Processen pågår stadig. Den første verdenskrig gav kun en midlertidig opløsning af tsar-imperiet. Det blev genetableret i ny forkledning i 1920-erne og nåede sin største utbrædelse nogensinde ved afslutningen af 2 verdenskrig.

Så at sige hver gang et imperium har været truet af opløsning, har der været gjort forsøg på at redde enheden ved at omdanne imperiet til mer eller mindre frivillige unioner eller føderationer. Stort set er disse forsøg blevet mislykkede. Hvem taler i dag om "l'Union Française" eller "la Communauté Française"? Selv det ærverdige britiske Commonwealth har først og fremmest symbolsk betydning. I lang tid så det ud til at omdannelsen af det russiske imperium til en Union af Sovietrepublikker var vellykket og at imperiet således kunne overleve i et verdenssystem af nationstater, men det russiske imperiums overlevelse blev sikret ved en enorm udfoldelse af vold og makt. Det skabte åbne sår som så langt fra var læget da Gorbatsjov åbnede for fri meningsutveksling. I dag fremstår Sovietunionen i den offentlige debat, også i Moskva, som en ny udgave af det gamle russiske imperium. Når det forholder sig sådan at vi næsten alle sammen - både i og udenfor Rusland - kaller Sovietunionen et imperium, betyder det at forsøget på at skabe en unionistisk identitet er blevet mislykket. Mentalt er afviklingen allerede kommet langt.

På denne baggrund burde de herrer Boris Jeltsin og Mikhail

Gorbatjov interessere sig for tidligere imperieopløsninger, måske særlig den afkoloniseringsproces der pågik i de første tyve efterkrigsår, og som Moskva ivrede for med sin propaganda for nationernes frigørelse. At opløse et imperium uden for meget blodsudgydelse er en vanskelig kunst, som briterne beherskede adskillig bedre end franskmænd og portugisere.

På baggrund av de smærtefulde franske erfaringer vil jeg gerne formulere nogle råd - ti i tallet - til præsidenterne Gorbatjov og Jeltsin:

1) Tro ikke at imperiet står til at redde. Sig gerne at I tror det for at forhindre apparatsjik-obstruktion eller militærkup, men tro det endelig ikke. Selvfølgelig skal I indgå unions-traktater og lave nye navne på unionen; det giver papirnussere noget at lave. Men det som får reel betydning, er ikke multilaterale traktater eller bekendelser til føderale ideer. Det der får betydning, er de konkrete aftaler der indgås med de enkelte republikker.

2) Forhold jer pragmatisk til principper og formaliteter. Det der betyder noget er ikke om et territorium er et fransk departement, en associeret stat, en republik eller et autonomt område. Det der betyder noget er hvem der har opinionen i vedkommende område på sin side, og hvem der har kontrollen over de stedlige institutioner.

3) Lad jer ikke binde op af nogen domino-teori. Det er nemt at blive fanget af en sådan teori fordi den har meget for sig. Det er nemlig faktisk sådan at når én nation opnår indrømmelser, vil de andre helst ikke nøjes med noget mindre. Men hvis denne teori får jer til at sætte jer på bagbenene og nægte indrømmelser som I ellers erkender er nødvendige, betyder det bare at dominobrikkernes fald blir desto hårdere. Udnyt i stedet dominoteorien til jeres fordel. Kom frem til en aftale med jeres mindst medgørlige republik - begynd for eksempel med Litauen - og brug så denne aftale som et udgangspunkt for forhandlinger med de andre republikker.

4) Lad jer ikke fravriste de nødvendige indrømmelser gradvis.

Giv dem pludselig og demonstrativt på en måde som viser handlekraft. I 1954 lykkedes det Mendès France og i 1962 de Gaulle at vende store indrømmelser til sejre for dem selv og Frankrig. Det kan også lykkes jer. Lenin forstod dette da han indgik freden i Brest-Litovsk. De viste også, Hr. Gorbatsjov, at De kendte denne regel den gang De forhandlede med USA, den gang De havde Edvard Schevardnadze som rådgiver. Glem ikke at den samme regel gælder mindst ligeså meget i imperiets indre anliggender.

5) Send aldrig store hærenheder for at rydde op i et problemområde. Det vil kun give jer et nyt stort problem på halsen: hæren får sine egne interesser i området og sin egen politik at forsvare. Ja, det er vel ikke nødvendigt at sige; det ved I allerede alt om. I ved godt at det der behøves er små, mobile og strængt disciplinerede enheder, der kan sættes ind på kort varsel og trækkes hurtigt tilbage.

6) Ved krav om grænseændringer skal I stå fast. Modsæt jer grænserrevisioner i det længste. Bliver det umuligt at modsætte sig grænseændringer, så lad domstolen i Haag bestemme, og inviter De forenede nationer til at pladsere fredsbevarende tropper i området.

7) På endnu et område skal I stå fast: Gør hvad I kan for at forhindre folkeforflytning eller deportationer. Giv det der bliver tilbage af imperiets institutioner en profil som forsvarer af minoritetsrettigheder og menneskerettigheder mod overgreb fra lokale nationalistler. Indgå også på dette punkt en alliance med FN.

8) Udnyt alligevel ikke de etniske minoriteter, heller ikke de russiske mindretal i ikke-russiske områder, som støttepunkter for imperiets centralmagt. Undgå fremfor alt at bruge dem som soldater i aktioner mod problem-republikker. Det skaber en høj-over-høj struktur. Det skaber ondt blod mellem de lokale befolkningsgrupper og gør det senere vanskeligt at undgå flyktningsproblemer. Forsvar minoriteterne, men udnyt dem ikke.

9) Tro ikke at imperiets opløsning vil svække russisk selvfølelse eller Ruslands respekt i verden. Tværtimod vil en fredelig og oplyst afviklingsproces forstærke Ruslands prestige.

Når afviklingsprocessen er over, og gældende grænser er blevet internationalt anerkendt, bliver det meget nemmere at koncentrere sig om Ruslands økonomiske udvikling.

10) Meget afhænger af det indbyrdes forhold mellem jer to. Frankrig skelnede ikke mellem imperiets og metropolens leder; et sådant skille skaber vanskelige ansvarsforhold. I kommer til at få konflikter. Men forsøg ikke at udmanøvrere hinanden. I afviklingen af imperiet er det De, Hr. Gorbatsjov, der skal spille hovedrollen. Som partiets generalsekretær og imperiets præsident er De bærer af den legitimitet der skal afvikles. Kun De kan takle det der er tilbage af "le parti colonial" og give dem rituelle opgaver i nødvendigt papirnusseri. Deres rolle, Hr. Jeltsin, er at reorganisere det russiske kerneområde, bygge op nye institutioner og indgå fremtidsrettede aftaler om økonomisk og andet samarbejde. Tro ikke på nogen Marshall-plan, men lad Dem gerne inspirere af Jean Monnet. Lad Gorbatsjov beholde hans plads i solen så længe opløsningen står på. Tålmodighed, Hr. Jeltsin, er en dyd.